

ANSAMBLUL CULTURAL „NICOLAE IORGA” DIN VĂLENII DE MUNTE

arh. CĂLIN HOINĂRESCU

Zestrea edilitară a orașului Vălenii de Munte este constituită dintr-un conglomerat de clădiri, de stiluri și influențe diferite, purtând pecetea etapelor istorice de urbanizare.

Alături de edificii, în a căror înfățișare deslușim încă mesajul genetic al modelelor arhitecturii sătești, întâlnim tot mai des însemnele înnoirii contemporane.

Tocmai de aceea este util să încercăm să stabilim relația firească ce trebuie să existe între producția de arhitectură contemporană și fondul construit existent. Părăsind poziția din care acest fond este privit numai ca material pentru documentațiile de demolare și îndreptându-ne spre calea reevaluării

să începă prin păstrarea și punerea în valoare a zestrei arhitecturii moștenite. Din acest punct de vedere, hotărîrea de a se realiza un ansamblu cultural la Vălenii de Munte, legat de personalitatea marelui învățat Nicolae Iorga, prin revitalizarea unei zone din centrul istoric al acestei așezări, este notabilă; în cele ce urmează vom încerca să analizăm, din mai multe puncte de vedere, implicațiile acestui demers.

Prima atestare documentară a Vălenilor se află în porunca voievodului Dan al II-lea, din anul 1431, menționînd localitatea ca „tîrg al secuienilor și vamă”. În anul 1645, devine capitala județului Saac. Mențiunea de oraș din anul 1684

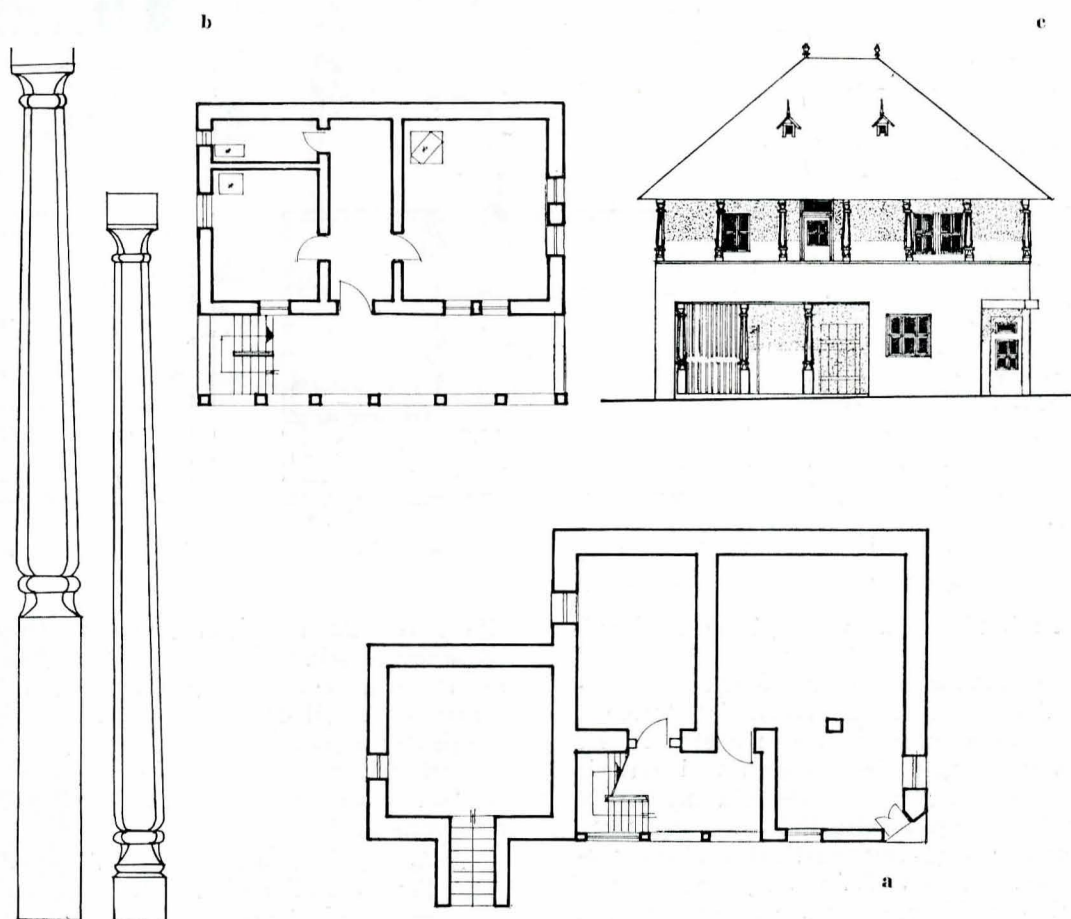

Fig. 1. Hanul „La Frincu”, mijlocul secolului al XIX-lea (a. parter; b. etaj; c. fațadă)

și revitalizării acestui material, punînd în valoare și utilizînd ceea ce are peren valoros și contemporan, reușim poate să facem primii pași spre o arhitectură cu specific tradițional.

Așa cum afirma arhitectul Grigore Ionescu în cadrul plenarei Uniunii Arhitecților din 2 decembrie 1977, încercarea de a găsi forme tradiționale arhitecturii contemporane trebuie

(Miron Costin) se referă la anii 1650—1684: „În timpul lui Brîncoveanu era tîrg săptămînal [...]. Tîrgul se făcea din josul orașului [...] adesea aici ședeau și ispravnicii.” În anul 1832, orașul era destul de întins pentru a avea, ca și Ploieștii, o mahala a tabacilor cu 518 gospodării, ceea ce însemna peste 2000 de suflete, populație destul de numeroasă dacă luăm în

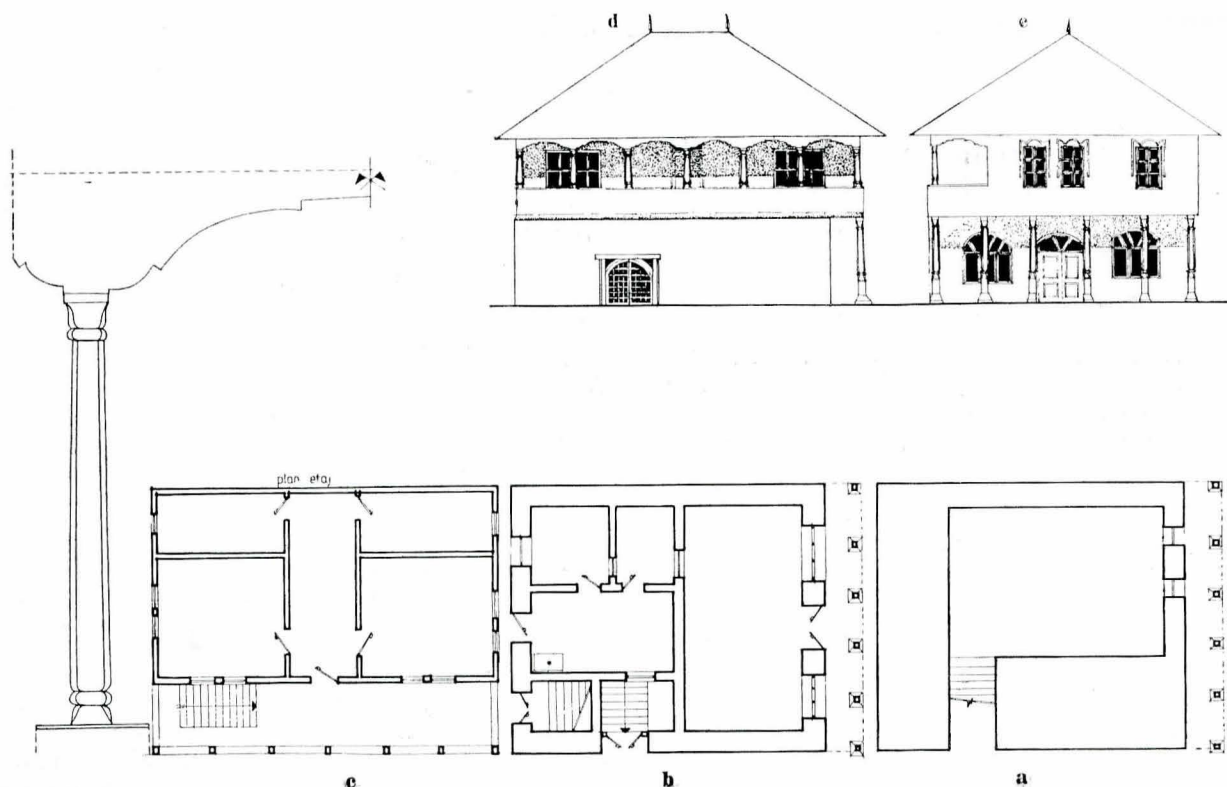

Fig. 2. Han de la mijlocul secolului al XIX-lea (a. beci; b. parter; c. etaj; d. fațada principală; e. fațada laterală)

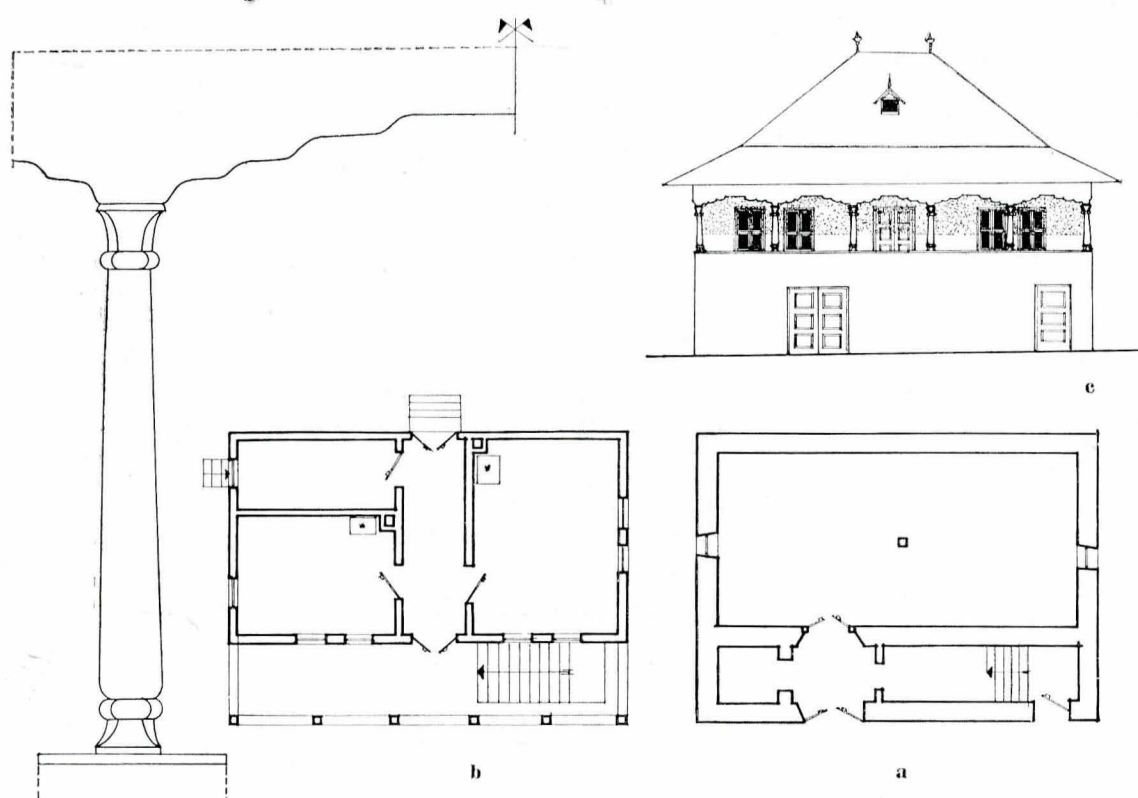

Fig. 3. Locuință de la mijlocul secolului al XIX-lea (a. beci; b. parter; c. fațadă)

considerare faptul că Ploieștii aveau în 1835, 3000 de locuitori.

Paralel cu dezvoltarea economică a așezării are loc și înflorirea vieții culturale. Stau mărturie monumentele istorice și de arhitectură ce le întâlnim grupate într-un centru istoric complex, precum și bogatul material etnografic și artistic alcătuind, în prezent, zestrea Muzeului de artă medievală românească și a Muzeului etnografic din Văleni. Organizarea de timpuriu a procesului de învățământ constituie încă un argument în acest sens. Astfel, din anul 1797 a funcționat pe lângă Mănăstirea din Văleni o școală grecească, iar în anul 1832 a luat ființă în oraș prima școală obștească națională.

O etapă de seamă în viața spirituală a orașului este legată de prezența și activitatea lui Nicolae Iorga. Stabilite în Văleni în anul 1908, desfășoară, în paralel cu preocupările științifice, o rodnică activitate culturală, îndreptată în direcția descoperirii bogatului material datorat producției artistice, culte și populare din zonă, creează totodată și premisele sociale necesare popularizării acestei culturi și asigurării continuității ei. Astfel, în anul 1908, pune bazele Universității populare care,

din anul 1922, îi va purta numele. Organizează în clădirea Zărnescu, Școala de misionare (1922). Pentru a reinvia meseri și arte străvechi, înființează, în anul 1938, Școala artelor uitate, cu secții de pictură veche, olărie, covoare, țesături, iar pentru a pune în valoare și populariza exemplarele cele mai izbutite din producția artistică tradițională locală, organizează, în incinta Bisericii Nica Filip, Muzeul de artă veche românească.

Adăugind acestor așezăminte Școala de muzică instrumentală, Teatrul în aer liber și Biblioteca orașului, vom căpăta imaginea cotei ridicate la care ajunsese nivelul vieții culturale în Vălenii de Munte la începutul secolului al XX-lea.

Interferența dintre nucleul istoric și zona centrală a orașului obligă pe sistematizatori la realizarea unui ansamblu unitar, clădirile noi trebuind să fie gândite și în scopul punerii în valoare a fondului construit ce alcătuiește nucleul istoric al așezării cu edificii de mare varietate. Astfel, alături de clădiri, de cult, cum sînt: Mănăstirea Văleni cu turnul-clopotniță, Biserica Nica Filip, Biserica Sf. Nicolae Tabacu și biserica din

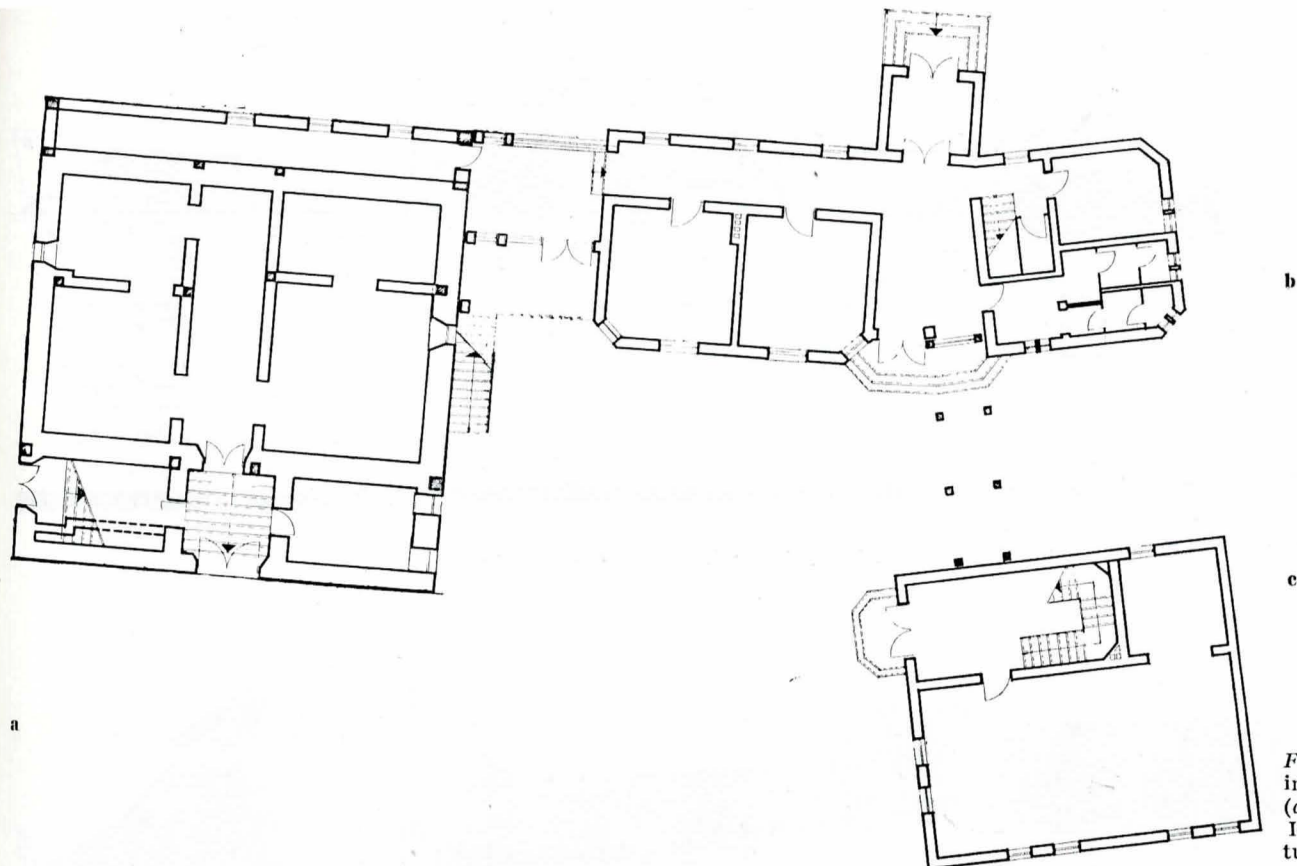

Fig. 4. Clădirile primei incinte — plan parter (a. Casa-muzeu Nicolae Iorga; b. corpul de legătură; c. biblioteca)

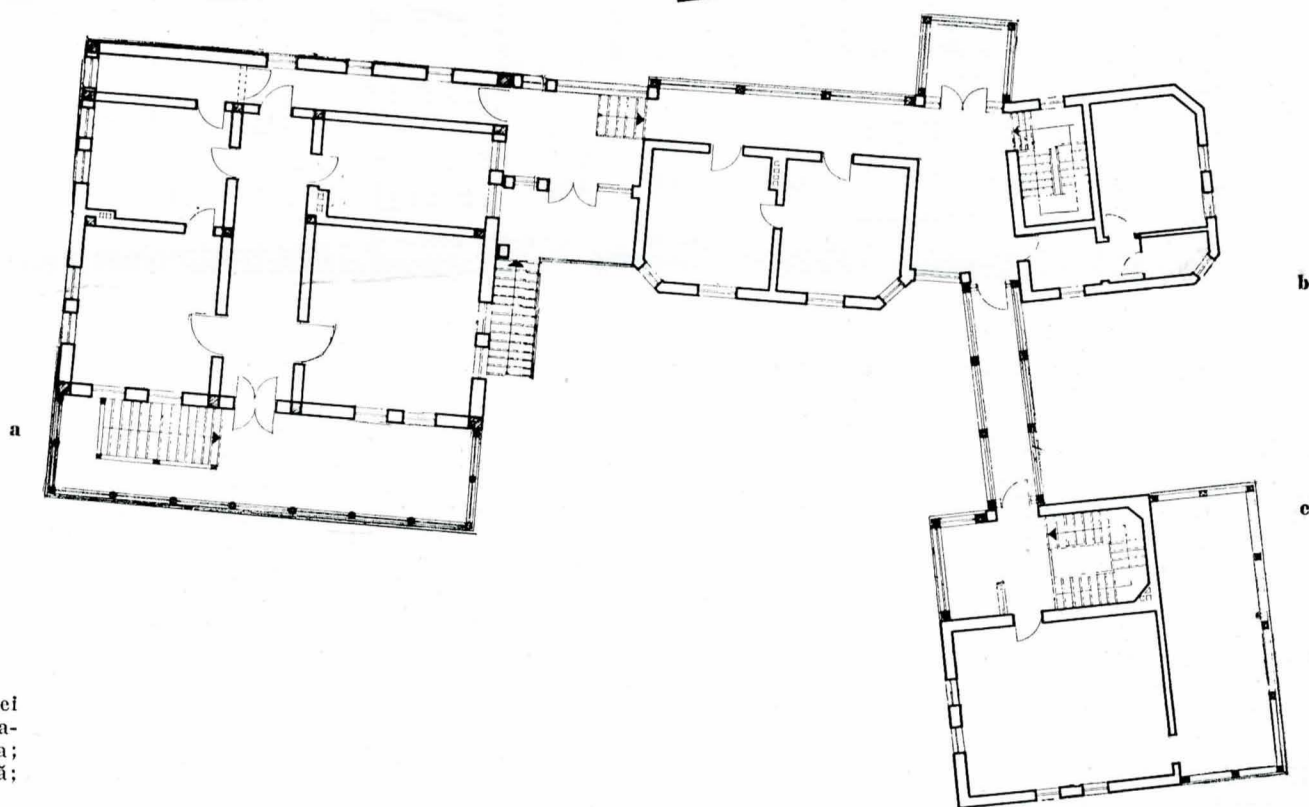

Fig. 5. Clădirile primei incinte — plan etaj (a. Casa-muzeu Nicolae Iorga; b. corpul de legătură; c. biblioteca)

lemn din cartierul Berevoieștilor, întâlnim încă numeroase edificii laice, în special locuințe și hanuri.

Printre acestea se pot enumera două case de țigoveși aparținând familiei Pănculeștilor, intrate ulterior în proprietatea lui Nicolae Iorga, datînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, două hanuri cam din aceeași epocă (Fig. 1—2) și numeroase case de factură țărănească de cca. 150 de ani vechime (Fig. 3). Adăugîndu-se acestora, așezămintele Iorga, existente încă, așteaptă redescoperirea și revitalizarea. Astfel, clădirea Universității populare și a tipografiei, aflate în vecinătatea nucleului istoric, în zona culturală a orașului, pot fi amenajate și reutilizate primind destinații funcționale necesare orașului Văleni: Școala de artă populară continuînd tradiția Școlii artelor uitate, iar Casa cărții, pe cea a tipografiei și a depozitului de cărți. La aceste exemple, se pot adăuga reorganizarea teatrului în aer liber și organizarea caselor-muzeu Nico-

lae Tonitza și Miron Radu Paraschivescu, personalități de seamă ale culturii noastre, care au locuit o perioadă de timp în Văleni. Completînd aceste dotări cu un complex de studii de istorie și cultură românească și terminînd lucrările de restaurare în prezent în curs de desfășurare la clădirile Mănăstirii și la Biserica Nica Filip, se realizează o zonă centrală cu personalitate specifică orașului, oglindindu-i existența multi-seculară și energia vitală de oraș în plină edificare.

Din filonul acestor bogate tradiții spirituale își trage seva fondul tematic al ansamblului cultural Nicolae Iorga.

Urmărind pe de o parte să reconstitue cadrul de viață și muncă al marelui istoric, să oglindească activitatea sa științifică și publicistică, instituțiile ce vor alcătui ansamblul creează, totodată, premisele punerii în valoare a producției artistice locale, în contextul strînsei interdependențe a creației culte cu cea populară și al implicării în viața culturală

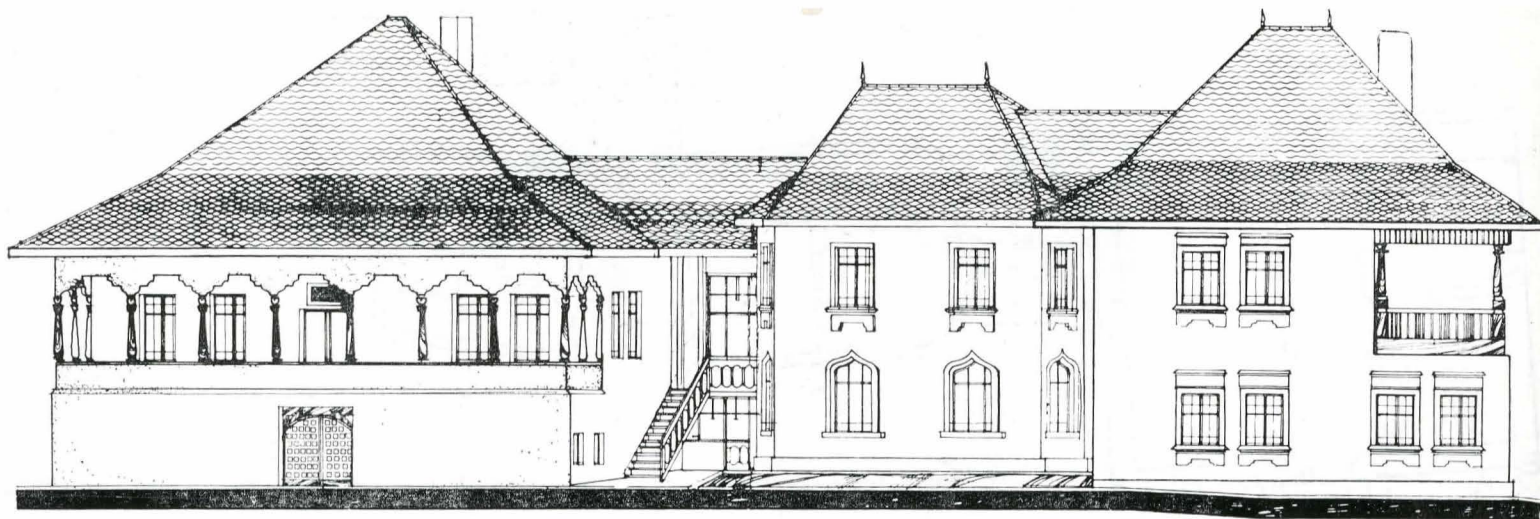

Fig. 6. Clădirile primei incinte — fața de sud (a. Casa-muzeu Nicolae Iorga; b. corpul de legătură; c. biblioteca)

Fig. 7. Clădirile primei incinte — fațada de nord (a. Casa-muzeu Nicolae Iorga; b. corpul de legătură)

a orașului a unor largi cercuri de specialiști și amatori de artă.

Astfel, Casa-muzeu „Nicolae Iorga” prezintă activitatea savantului de renume mondial, la care se vor adăuga reconstituiri de interioare și biblioteca cu operele care îi consacra activitatea. În concepția tematică, vor fi subliniate aspecte din activitatea științifică, culturală, diplomatică, precum și din cea publicistică și literară.

Muzeul de artă medievală și cel de artă populară românească, cu semnificații tematice legate de rolul deosebit acordat de Nicolae Iorga culturii românești, vor înfățișa momente inedite ale creației artistice locale culte și populare.

Universitatea populară „Nicolae Iorga”, exemplificare vie a politicii sale culturale, va constitui principalul element catalizator al vieții culturale a orașului, prilejuind contactul dintre factorii de seamă ai vieții spirituale românești și internaționale, cu sfera largă a amatorilor de cultură și artă.

Prin cadrul arhitectural ales și destinat să adăpostească acest complex cultural au fost urmărite mai multe deziderate:

- restaurarea a două monumente de seamă ale orașului, două locuințe aparținând aceluiași complex al gospodăriei Pănculeștilor, ulterior una dintre ele devenind locuința lui N. Iorga, iar cealaltă (casa Zărnescu) amenajată de N. Iorga ca Școală de misionare;

- revitalizarea prin reamenajare a edificiilor legate de viața și activitatea lui Nicolae Iorga — clădirea Școlii de misionare și anexa acesteia, cuprinzând fosta sală de mese și anexele gospodărești;

- completarea și extinderea nucleului cultural existent al zonei culturale a orașului Văleni, constituit în prezent din Casa de cultură și Cinematograful amenajat în fosta clădire a Universității populare „Nicolae Iorga”.

Edificiile ansamblului cultural sînt grupate în două incinte. Prima incintă este formată din trei corpuri de clădiri de

vechimi și valori arhitecturale și istorice diferite (Fig. 4—7). Cea mai importantă dintre ele este casa în care a locuit marele învățat începînd cu anul 1909 și în descrierea căreia vom stăruia mai mult. Datînd din ultima jumătate a secolului al XVIII-lea, clădirea s-a păstrat în formele ei originare de factură tradițională, constituind un exemplu tipic de locuință aparținînd păturilor mai înstărite de la orașe din acea vreme (primul ei proprietar este prin tradiție, polcovnicul Panco).

Se compune dintr-un beci peste care se ridică nivelul principal de locuire format din patru camere grupate două câte două, de o parte și de alta a unei tinde mediane. Pe latura de miazăzi, se dezvoltă o prispă largă pe toată lungimea fațadei principale, la care se accede printr-o scară într-o rampă, situată la extremitatea de apus a prispei. La acest partiu, păstrat intact de două secole, Nicolae Iorga a adăugat, pe latura de miazănoapte, un culoar ce comunică cu tinda, destinat a asigura legătura cu celelalte clădiri ale incintei, iar în capătul de apus al culoarului, o cămăruță alungită după cămară. Din punct de vedere structural, beciul prezintă pereții din zidărie de bolovani de riu, peste care era dispus un planșeu cu grinzi masive din stejar și podină din scinduri. Pereții parterului sînt din zidărie de cărămidă, iar planșeul cu grinzi de lemn. Acoperișul în patru pante a fost învelit la origine cu șindrilă, care, în vremea profesorului Nicolae Iorga, a fost schimbată cu țiglă solzi. Ca decorații, se remarcă stîlpii din lemn de stejar ai prispei cu capitelluri frumos fasonate după modelul „ochi de bufniță”, arcaturile elegante, ce se sprijină pe acești stîlpi, realizate în tencuială pe șipci și trestie, profilul rîle cornișei și ancadramele ferestrelor de factură clasicizantă, datorate refacerilor de la începutul secolului al XX-lea.

Vechimea edificiului, perisabilitatea elementelor de construcție utilizate, la care s-a adăugat seismicitatea ridicată a zonei au slăbit total structura clădirii aflate la începutul

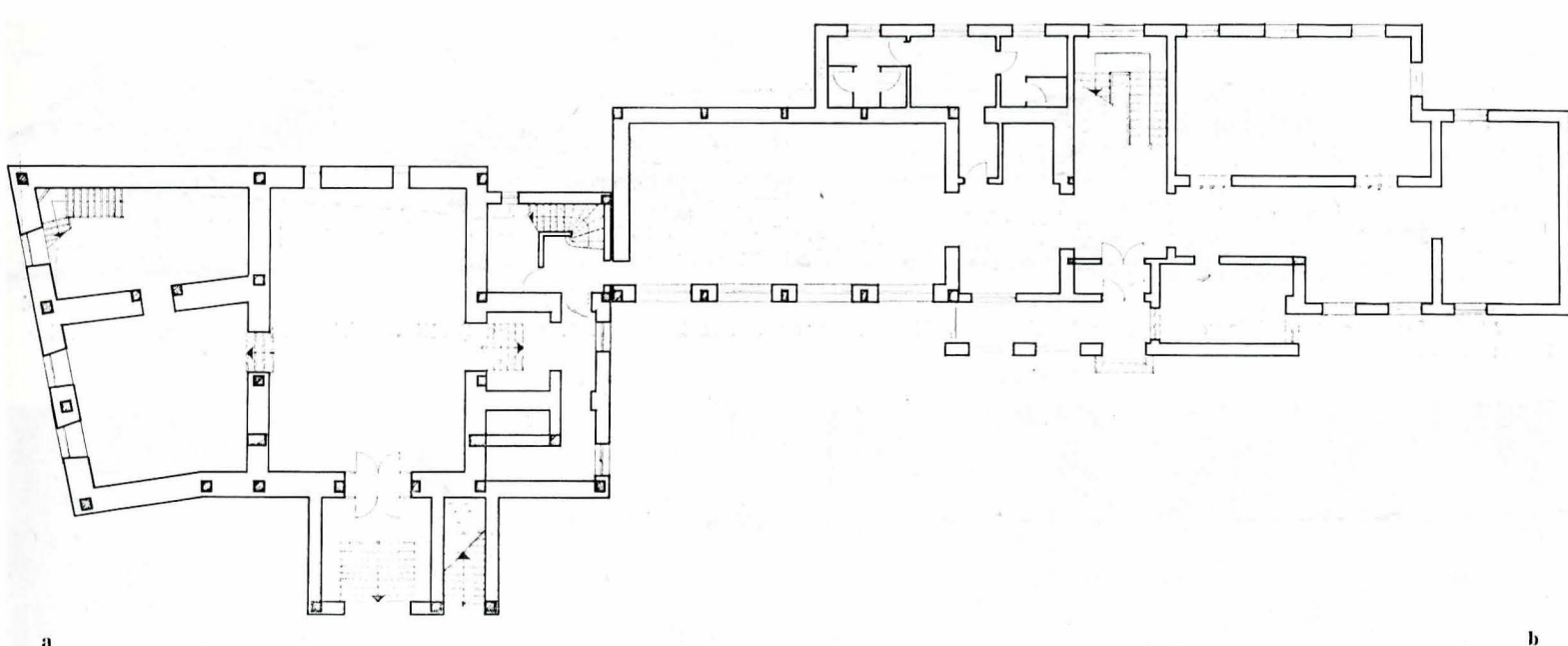

Fig. 8. Clădirile incintei a II-a — plan parter (a. Casa Zărnescu; b. Anexa Școlii de misionare)

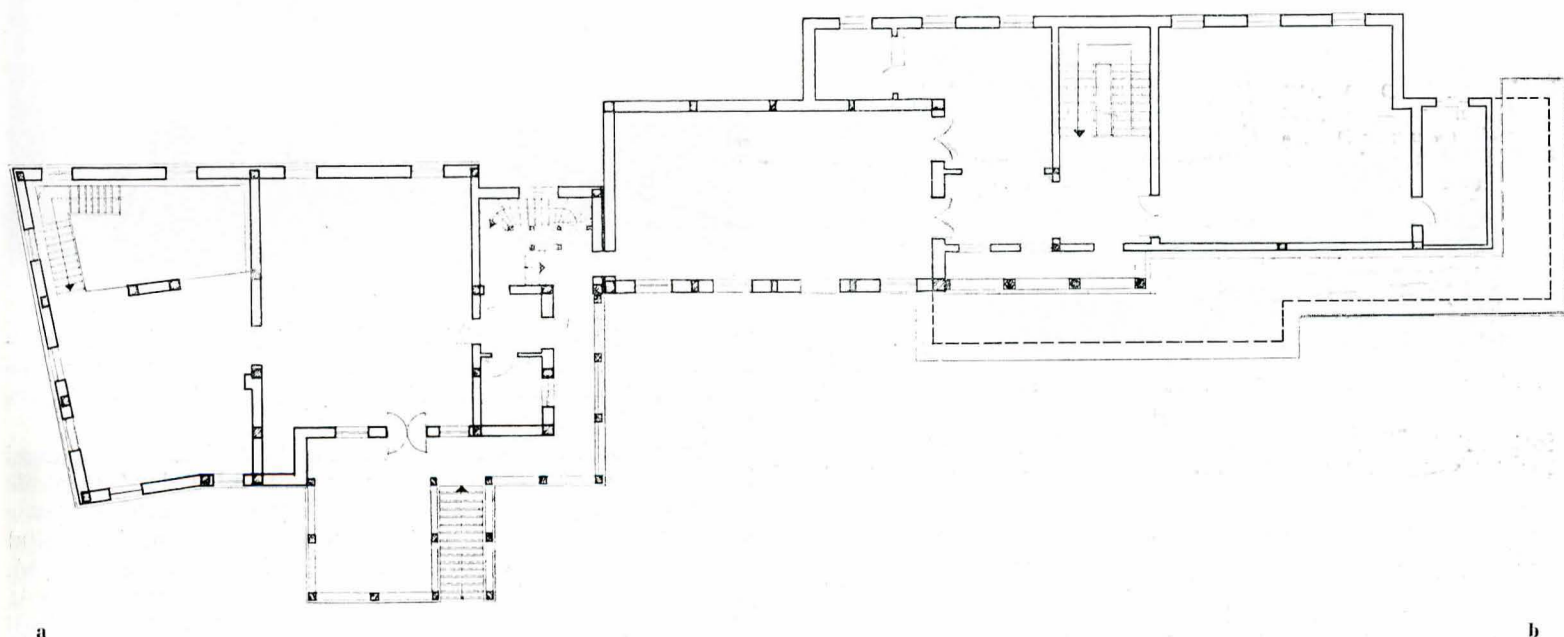

Fig. 9. Clădirile incintei a II-a — plan etaj (a. Casa Zărnescu; b. Anexa Școlii de misionare)

lucrărilor de restaurare în stare de ruină. S-au putut menține numai pereții din piatră ai subsolului pe o înălțime de circa doi metri, restul clădirii fiind refăcut după relevee amănunțite. S-au urmărit, ca principiu de bază al lucrărilor de restaurare, în vederea obținerii unei note de autenticitate a edificii, păstrarea și reutilizarea tuturor elementelor originale, care au rezultat în urma unui proces artistic meșteșugăresc de creație specific etapelor de edificare a clădirii: stâlpii din lemn ai prispei, portalul de intrare în beci — console și o bună parte din lemnăria streășinii și a paziei. Deoarece stâlpii din lemn ai prispei nu mai aveau capacitatea portantă, planșul prispei s-a realizat din beton armat în consolă pe o lățime de aproape doi metri și jumătate. Ornamentele în tencuială ale fațadelor s-au refăcut conform tiparelor originale. În prezent, clădirea arată ca înainte de restaurare, dar având o structură capabilă să îi asigure o existență îndelungată.

La parter, s-a reconstituit interiorul inițial al casei, cu mobilier și alte piese de decorare care au aparținut profesorului Nicolae Iorga, iar la subsol s-au creat premisele organizării unui lapidarium.

La întocmirea proiectului pentru celelalte corpuri ale clădirii, s-a ținut cont de valoarea lor intrinsecă, menținându-se elementele expresive, cât și de stadiul de ruină în care se găseau în urma seismului din martie 1977. Astfel „Corpul de legătură”, situat în continuarea Casei-muzeu, pe latura de răsărit a acestuia, avea spre incintă o fațadă frumoasă de influență neoromânească, cu ferestre în acoladă și ornamente lucrate din tencuială. Cu parter și etaj, având două încăperi pe fiecare

nivel, clădirea era terminată spre mieznoapte, cu calcan. S-au menținut distribuția inițială și fațada laturii de miezăzi, dar spre mieznoapte s-a deschis calcanul printr-un geamlic pentru a realiza, și pe această latură, o fațadă expresivă.

Cel de-al treilea edificiu al primei incinte, donat statului de către familia profesorului, este situat pe latura de răsărit a ansamblului. Este rezultatul unor modificări și adăugiri succesive la un nucleu inițial; posibil, un corp de anexe al vechii gospodării. Partea valoroasă a clădirii o constituie un larg foisor situat la etaj și orientat spre răsărit, având stâlpii din lemn de stejar cu capiteli frumos formate, similare celor de la prispa Casei-muzeu. Cutremurul a adus această clădire în pragul prăbușirii. S-au hotărât desfacerea din fundații a construcției și realizarea în volumul inițial a unui corp de clădire, parterul amenajat cu o bibliotecă adăpostind opera completă a profesorului Nicolae Iorga, iar etajul cu un spațiu polivalent destinat audițiilor și vizionărilor de filme, ilustrând activitatea savantului. Adiacent acestui spațiu, s-a menținut, spre răsărit, foisorul construcției inițiale.

Cea de-a doua incintă, mult mai amplă decât prima, este delimitată spre miezăzi de clădirile primei incinte (Casa-muzeu și corpul de legătură), iar spre răsărit de Casa Zărnescu și anexa Școlii de misionare (Fig. 8—10).

Casa Zărnescu, la origine de tipul caselor cu foisor dispus pe fațada principală, orientată spre miezăzi, datind și ea de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a primit o extindere importantă spre mieznoapte, care a schimbat orientarea fațadei principale de la miezăzi spre apus. Cu aceeași ocazie,

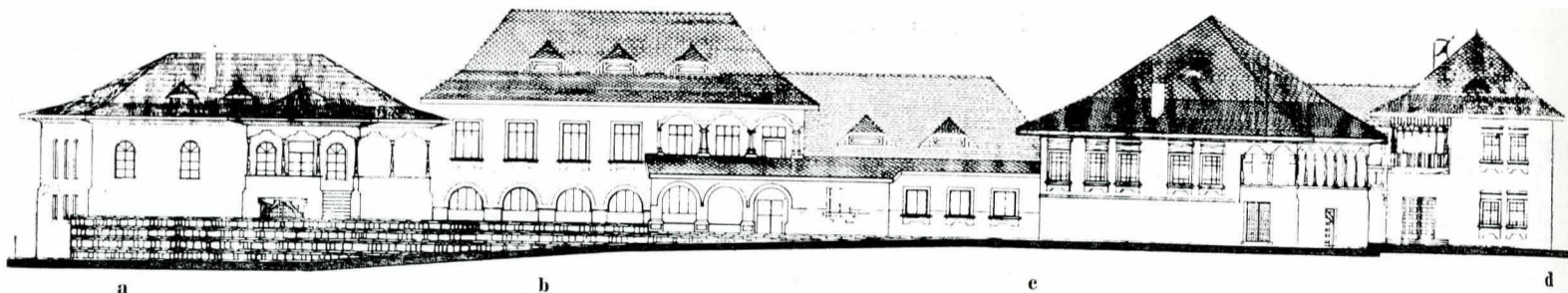

Fig. 10. Desfășurarea laturii de vest a ansamblului cultural Nicolae Iorga (a. Casa Zărnescu. b. Anexa Școlii de misionare; c. Casa-muzeu Nicolae Iorga; d. biblioteca)

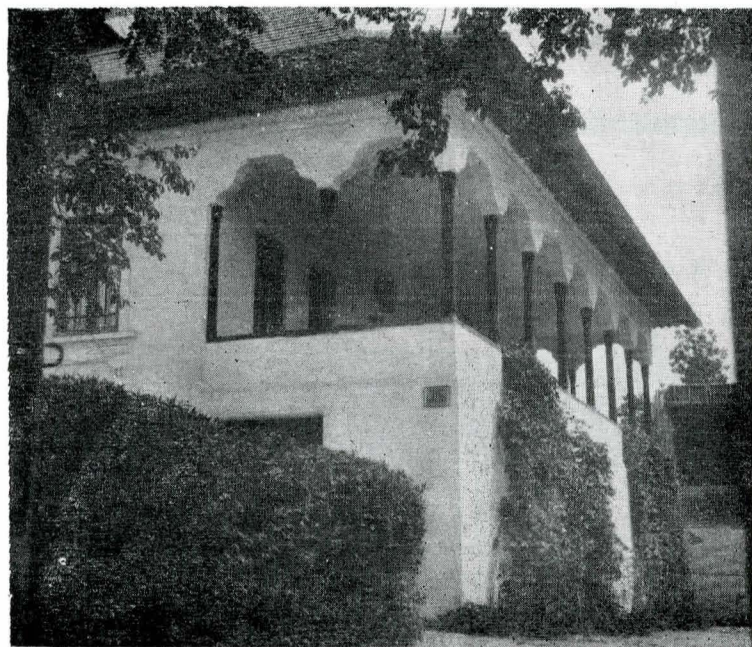

Fig. 11. Casa-muzeu Nicolae Iorga. Vedere după restaurare

a fost mutată și intrarea în casă pe latura de apus, alipindu-se acestei fațade un foișor, prevăzut cu un fronton neoclasic și care, în prezent, adăpostește scara de acces.

Foișorul inițial, sub care se mai păstrează încă girliciul beciului original, a fost transformat în sacnasiu. Ulterior, de o parte și de alta a fostului foișor, s-au adăugat două spații anexe. Când profesorul Nicolae Iorga a cumpărat și transformat această clădire în Școala de misionare, s-a amplasat, lângă foișorul original, scara care făcea legătura între clădirea școlii și anexa de curind construită. Cu această ocazie s-au adus modificări importante la compartimentarea interioară; din vechile ziduri ale nucleului original la nivelul parterului nu s-au mai păstrat decât fragmente neînsemnate.

Proiectul a menținut volumul rezultat în urma extinderilor succesive, deschizând însă, spre miazăzi, o prispă pe locul foișorului inițial, legată spre apus de actualul foișor sub care s-a realizat un nou acces, la demisolul clădirii, renunțându-se la cel de pe latura de miazăzi. Pereții demisolului având zidurile din bolovani de râu, parțial năruite și consolidate, au fost păstrate. A fost menținut și planșul peste subsol, realizat din grinzi de lemn de stejar, peste care s-a prevăzut însă executarea unui planșeu din beton armat. Zidăria nouă de cărămidă a parterului, cu centuri și simburii din beton armat

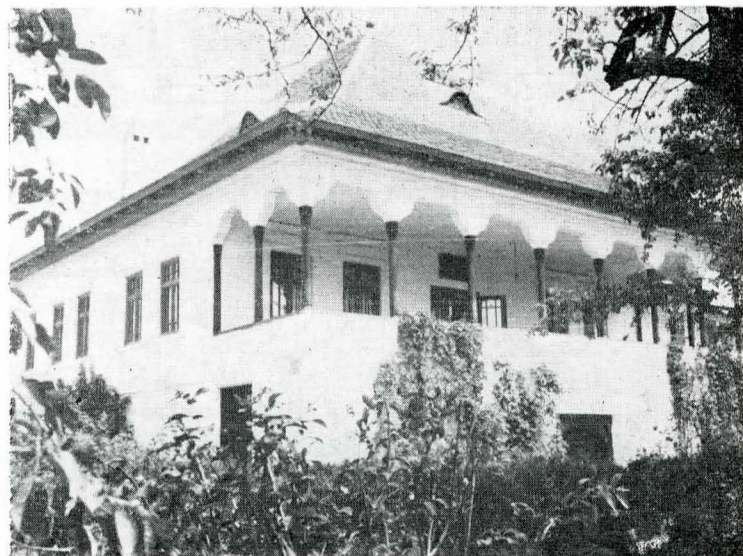

Fig. 12. Casa-muzeu Nicolae Iorga. Vedere după restaurare

monolit, păstrează poziția, mărimea și forma golurilor originale. Această clădire urmează să adăpostească un muzeu de artă medievală continuând tradiția fostului „Muzeu de artă veche românească”.

Anexa Școlii de misionare, realizată în continuarea Casei Zărnescu, se păstrează astăzi ca rezultatul a două etape de edificare. Au fost studiate îmbunătățirea aspectului plastic și realizarea unei unități stilistice de ansamblu, în spiritul arhitecturii neoromânești în care s-a edificat nucleul inițial. La parterul acestei clădiri se va amenaja un muzeu de artă etnografică, iar la etaj, sediul permanent al Universității populare „Nicolae Iorga” cuprinzând o sală polivalentă cu circa o sută de locuri și un spațiu rezervat expozițiilor.

Cel mai important câștig al acestei acțiuni, cum este cazul de remodelare a ansamblului cultural din Văleni, îl constituie îmbogățirea zestrei edilitare a orașelor noastre cu valori arhitecturale tradiționale, care contribuie la definirea personalității așezărilor respective, al căror proces de structurare în timp este nerepetabil.

Proiectul de restaurare a complexului muzeal „Nicolae Iorga” a fost întocmit în cadrul Institutului de Proiectări al județului Prahova, din Ploiești, de următorul colectiv: Arhitectura — arh. Călin Hoinărescu (șef proiect), arh. Cristina Caraman, c. arh. Adriana Constantin, proiectant Ștefan Luția; Rezistența — ing. Ion Scarlat, s. ing. Octavian Popescu; Instalații — ing. Mircea Negrea, ing. Emilia Georgescu, proiectant Alexandru Oprea.

R É S U M É

L'auteur expose succinctement les mesures prises par les autorités de Vălenii de Munte en vue de la restauration et de la mise en oeuvre d'une destination adéquate des édifices liés à la vie et à l'activité du grand historien Nicolae Iorga: la Maison-Musée Nicolae Iorga, l'Ecole missionnaire, l'Université populaire et la typographie. Ces édifices constituent un ensem-

ble culturel unitaire, présenté par l'auteur dans le contexte historique du développement de la ville et à travers les interférences entre le noyau ancien, qui groupe d'importants monuments du passé, et la zone centrale d'urbanisation.